

КОМИТСКОТО ОРО

Владимир Јаневски¹

KOMITSKO ORO

The first written sources about Komitsko oro were published in the year 1909. Its exact appearance and expansion is from the end of the XIX century up until the Balkan Wars. After which there was a transitional phase which caused the loss of the traditional context and increased its popularity among the general public. Annotations on this dance can be found in literary works and field research notes. Komitsko oro can be observed even today in some ethnic regions of Eastern Macedonia.

Komitsko oro is a mimicking dance. Using gestures of the body and rhythmical movements, the dancers act out scenarios from a battle and the skills used in defending against enemy forces. At one time dancing this oro was considered a provocation and men could be punished with up to five years in a Skopje prison. After the Balkan Wars, this representational dance acquired a completely different context.

According to the ethnographers, Komitsko oro became a challenge for the first directors and screenwriters in Macedonia as it was among the first black and white films of this theme made in the XX Century. Komitsko oro was treated as a unique phenomenon in Macedonia.

Првите пишани извори кои можеме да ги проследиме се годините пред балканските војни, односно првите етнографи кои истражувале во крајот на XIX век ни ги даваат првите информации за *Комитското оро*. Овој период е многу значаен за македонската традиционална игра затоа што се појавуваат првите визуелни и пишани извори за истите.² Етнографот Јован Хаџивасиљевиќ во неговиот научен труд за Кумановскиот крај, за првпат го споменува Комитското оро.³ Преку овие значајни податоци можеме да ги забележиме забраните, но и инфилтрацијата на овој сегмент од традиционалната култура, изразен преку традиционалната игра. Според авторот Хаџивасиљевиќ, *Комитското оро* е нова појава во Кумановскиот регион, тој наведува дека во периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век *Комитското оро* добива се поголема прифатеност кај народните маси. Времето во кое Хаџивасиљевиќ истражува е период на многу бурни времиња, односно време пред балканските војни а тоа е периодот на разни турбуленции во културните добра кај Македонците. Во исказите за *Комитското оро*, истиот автор наведува дека во почетокот на XX век, изведбата од страна на машката популација била во скриена форма пред тогашните власти и за негово играње се одело и до пет години затвор.⁴

¹ Доц. м-р Владимир Јаневски, Универзитет Гоце Делчев - Штип, Факултет за музичка уметност, Оддел за етнокорологија, vladimir.janevski@ugd.edu.mk

² Јаневски Владимир, Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX век и почетокот на XX век, Годишен зборник, број 2, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Факултет за музичка уметност, Штип 2011, стр. 151-157.

³ Хаџи – Васиљевиќ Јован, Кумановска област, Јужна Стара Србија, књига прва, Београд 1909, стр. 299, 397.

⁴ Хаџи – Васиљевиќ Јован, Кумановска област...стр.397.

Мораме да го истакнеме фактот дека периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век биле момент на се позасилена појава на создавање и оформување на комитските чети. Ваквите појави давале можност и слика на идеализирање на големи и силни личности кои оставале белег кај обичните граѓани, таа слика се рефлектирала се позасилено во создавањето на новите културни појави. Некои етнографски појави добиле нов локален израз, а за тоа главен мотив биле комитските чети. Вакви сегменти можеме да забележиме кај деловите од традиционалната облека. На пример, во етничкиот предел Скопска Блатија, поточно во селото Миладиновци, најдени се делови од облека кои се нарекувале **Комитски**. Станува збор за машка горна облека **елек** и клашнени доколеници **калчини**.⁵ Овие облеку не биле во масовна употреба кај машкото население, но оставиле белег во оформувањето на машката носија. Етнографот Јован Хаџивасилевиќ, во своето дело за Кумановската област, наведува дека се поголема тенденција е мажите да носат плитка овална капа, која ја изработувале терзиите, а како модел била преземена од комитите. Во истото дело авторот Хаџивасилевиќ ни го наведува и **Комитското оро** кое за нас во моментот претставува главна тема во овој труд.⁶ Ваквите примери апсолутно ни ја покажуваат тенденцијата на инфилтрација на нови културни појави кои ги носеле комитските чети.

Крајот на XIX и почетокот на XX век, претставува пресвртница за делови од духовната и материјалната култура на македонскиот народ. Во овој период се позасилена е појавата на националното чувство, ваквите чувства можат да се согледаат во традиционалниот контекст, кој се појавувал во овој период. Ако проследиме примери од етнографијата и етнохореографијата ќе забележиме дека појавата на некои материјални добра во периодот на XIX век станале мотивирачка сила кај Македонците. Ваквите појави на мотивација за чувство на поголема одважност често пати била пресудна за Македонците, а се поголем проблем кај властите.

Годините во кои се појавува **Комитското оро** е период на буђење на националното чувство, но за неговата се поголема инфилтрираност пресудни се балканските војни. Овој податок е многу разбирлив само поради фактот што во овој период Османлиската држава пропаѓа а забраните кои дотогаш биле

⁵ Крстева Ангелина, Народната носија од Скопска Блатија, МГС, Скопје 1998, стр. 45.

⁶ Хаџи – Василевиќ Јован, Кумановска област...стр. 299, 397.

наметнувани стануваат се полабави, па оттука и примерот со *Комитското оро* се повеќе се шири кај народните маси.

Кога станува збор за овој играорен феномен, би било добро да се определи неговата местоположба. Во етнокореолошка смисла *Комитското оро* се сретнува во Источното играорно подрачје, опфаќајќи ги пределите: Средорек, Жеглигово, Славиште, Источен дел на Славиште, Дурачка Река, Овче Поле, Радовишки Шоплук, Радовишко Поле Малешево и Пијанец. Овие етнички предели во Македонија ја имаат најсложената динамика на орската традиција, а тоа значи дека тука во дадена мера и било многу построги мерки за индивидуална талентираност. Земајќи го во предвид овој факт, можеби и тој порив на енергија кај младите играорци бил пресуден да создадат едно ново оро кое се сретнува во овие предели.

Присутноста на овој феномен во подоцнежните години ја забележале уште неколку автори. Ганчо Пајтончиев, забележал две варијанти од ова оро, од кои и двете се од околината на Кочани.⁷ Според староста на информаторите може да се забележи дека овие тогашни соговорници орот го изведувале кон крајот на XIX век. Следен автор, кој оваа играорна практика имал можност да ја воочи бил Александар Линин, но овој автор не ги забележал играорните стапки, туку ни посочил пет музички варијанти на Комитски ора во Источното играорно подрачје.⁸ Многу значајни и исцрпни податоци ни дал етнокореологот Михаило Димовски, во неговите истражувања во селото Ињево, во етничкиот предел Радовишко Поле, тој покрај музичката анализа на *Комитското оро*, ни дава и многу исцрпен кинетотографски запис со сите варијанти на орот.⁹

Комитското оро ако го следиме како културолошки феномен, можеме да забележиме дека постојат некои постари напластувања во неговата структура.

Почнувајќи, главно од неговите драмско-мимички елементи, преку екстазичните движења. Аналитички гледано *Комитското оро* претставува борбена игра, во која се прикажува борбата со непријателските сили. Покрај вештините на фрлање бомби, подготовка на оружјето, заседа на непријателот, дотерување на облеката имаме и анфитреаталната поставеност на играорците а

⁷ Пајтончиев Ганчо, Македонски народни ора, Македонска книга, Институт за фолклор кн. 1 (орска народна традиција), Скопје 1973, стр. 318-320.

⁸ Линин Александар, Македонски инструментални орски народни мелодии, Институт за фолклор-Скопје, Македонска книга-Скопје, Скопје 1978, стр. 70, 80, 158, 175, 209.

⁹ Димоски Михаило, Орската традиција во с. Ињево (Радовишко), Македонски фолклор 4, Скопје 1974.

тоа всушност ги прикажува сценско-драмските елементи на ова оро. Михаило Димовски во описот на ова оро, ни дава и визуелни детали, каде што можат да се забележат сите драматични етапи.¹⁰ Значаен сегмент во изведбата на ова оро е инструменталната придружба, поточно во повеќето варијанти, ороото се изведува на гајда, а многу помалку на други инструменти. Според класификациите на ората кај западноевропските народи, како и кај балканските народи овој вид на игри се класифицира како борбено-витешки,¹¹ што не е случај и со нашиот феномен **Комитското оро**.

Авторката Оливера Младеновиќ, во своето дело *Коло у Јужних Словена*,¹² наведува на една мошне интересна појава на игри со борбена трансарентност. Имено, таа партизанските игри, кои се појавиле во периодот од 1941 до 1944 година ги поврзува со најстарите играорни образци кои биле во употреба на Балканскиот Полуостров. Исто така им ги придодава и драмско мимичките елементи кои ги содржи **Комитското оро**.

Ваков сегмент во културата на македонското тло можат да се забележат кај повеќе обредни игри во Македонија. Едни од најстарите обредни игри со драмско- мимички содржини се велигденските игри¹³, кои се изведуваат во Југозападното играорно подрачје, поточно Брскачката етнографска целина, но остатоци можат да се забележат и во некои делови од Источното играорно подрачје. Вакви примери од велигденски игри запазени се во малата шопска група Радовишки Шоплук.¹⁴ Според некои автори ваквите појави се поврзуваат со постари културни слоеви кои се напалстувале на оваа територија.¹⁵ Можеби и овој пример од **Комитското оро** е сегмент од постари културни традиции, но фрагментарно обработен за новите услови од XIX век. Овој податок може да се поткрепи со информациите кои ги наведува етнокореологот Димовски, каде што изјавува дека во селото Ињево, **Комитското оро** уште се нарекува и **Заечко**,¹⁶ што упатува на фактот и блискоста со делови од игрите кои се изведувале на

¹⁰ Димоски Михаило, Орската традиција...стр. 10.

¹¹ Ѓорѓевиќ Тихомир, Српске народне игре, Наш народни живот, том 4, Просвета 1984, стр. 26-93.

¹² Младеновиќ Оливера, Коло у Јужних Словена, САНУ, Етнографски институт, посебна издања, књ. XXXII, Београд 1973, стр. 174 - 180.

¹³ Кличкова Вера, Велигденски обичаи во Порече, Музејско- конзерваторско друштво на Н.Р. Македонија, Скопје 1957.

¹⁴ Крстева Ангелина, Празнични обичаи во радовишки шоплук, Етнолог, бр 11, Скопје 2005, стр. 93-94.

¹⁵ Антонијевиќ Драгослав, Византијско играчко наслеђе, Народно стваралаштво, Folklor, год. XXV, св. 1-4, Београд 1986, стр. 51-70.

¹⁶ Димоски Михаило, Орската традиција...стр. 10.

велигденските празнувања. За блискоста со велигденските игри, наведува Станимир Вишински, поточно според неговите секавања, играорци во триесеттите години од XX век во градот Велес, за време на празникот Велигден го играле *Комитското оро*.¹⁷

Според сопствени истражувања, вршени во градот Штип, до педесеттите години од XX век на семејните свечености по повод свадбените церемонии, од машката поулација било изведувано *Комитското оро*, поточно свадбата ја започнувале со *Комитското оро*, давајќи посебно значење на оро то дека: *изигра ли се Комитското оро, свадбата може да почне*.¹⁸

За мимичко-драмските елементи, наведува и авторката Јанковиќ, таа ни посочува и пример од околината на Кавадарци, но во нејзините истражувања, најдени се и примери од селото Велмевци, околината на градот Кичево.¹⁹ Овој податок од селото Велмевци е единствен пример на *Комитско оро* во Брсјачката етнографска целина.

Во целост гледано, според клсификациите и анализите на *Комитското оро* нема обредна содржина, во овие варијанти кои можеме да ги проследиме, но доколку подлабоко и тематски анализираме, можеби базичната драмска подлога се базира на обредните карактери на велигденските игри, а притоа, не треба да се запостави фактот дека постарите автори го опишувале како нова појава.

Најголемата пресвртница која ја доживува *Комитското оро* е губењето во традиционалниот контекст и појавата во современите текови на живеење.

Имено пресуден факт за напуштање на делови од културните добра, била миграцијата која се случила после Втората светска војна. Голем дел од селата биле напуштени од страна на помладата популација, а со тоа престанале да се практикуваат големите селски собори, каде што најчесто се изведувале ората.

Модернизираното општество, исто така, било пресуден фактор кај селското население, кога старите културни навики почнале да не се практикуваат, туку да се прифаќаат нови модели на манифестации и забави.

Но, многу значаен момент во таквата транзиција е поуларизација на *Комитското оро* во сценско–уметничките рамки. Имено, во 1954 година познатиот етнолог-етнокореолг Емануел Мане Чучков, тогашен директор на

¹⁷ Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински Станимир, Ората во Македонија, сценски дел Танец, Скопје 1995, стр. 54.

¹⁸ Сопствени теренски истражувања.

¹⁹ Јанковиќ Даница, Драмски елементи у нашим народним орским играма, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд 1940, стр. 77-78.

Ансамблот за народни игри и песни *Танец*, подготвува кореографија која е базирана на автентичното *Комитско оро*.²⁰ Ова кореографско решение, станува дел од големиот репертоар на Ансамблот *Танец*, кој во годините наназад е застапено на повеќе концертни изведби.²¹ Поточно, Чучков ја обработува темата со драмско-мимички карактер и врз база на автентичното оро поставува современо кореографско решение. Како музичко решение се отфрла инструментот гајда, а на нејзино место прозвучува голем народен оркестар, исто така, како музичка основа во темата се поставени и неколку песни со патриотска содржина. Во периодот на педесеттите години ваквите кореографски решенија стануваат се попопуларни и ја истиснуваат традиционалната автентична играорна култура. Во периодот кој претстоел голем дел од културно уметничките друшта го преземеле моделот на *Танец* и го поставиле во нивниот репертоар. Според истражувањата на Дунин и Вишински, ова кореографско дело било во 1988 година било на репертоарот на 35 играорни групи, најголем дел од сценските решенија биле направени според првичната поставка на Мане Чучков, додека неколку играорни групи имале направено некои измени, но сепак, базичната основа била според авторот Чучков.²²

Уште еден мошне интересен податок, имаме во 1955 година, поточно врз база на главната тема на кореографијата *Комитско* на авторот Емануел Чучков се снима документарен филм во продукција на *Вардар филм*, сценариото е на Славко Јаневски, режијата е на Јово Камберовски и камера на Бранко Михајловски. Времетраењето е 35 минути.²³ Во филмот прикажани се сцени од играорни образци кои ги има поставено авторот Чучков.

Кореографската постановка на Чучков е филмувана, така што направен е слет на околности кои се изведуваат на отворен простор во планински предел, поточно прикажан е амбиентален простор. Актерите кои се вклучени во овој документарен филм се првата генерација на Ансамблот *Танец*. Овој документарен филм во продукција на *Вардар филм* е насловен како *Комитска легенда*.²⁴

²⁰ Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински...стр. 54.

²¹ Танец 1949- 1979, Ансамбл за народни песни и игри, Скопје 1979 (монографија).

²² Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински...стр. 54.

²³ Каталог на националниот филмски фонд, 1905 – 2000, Кинотека на Македонија, Скопје 2001, стр. 66.

²⁴ Каталог на националниот... стр. 66.

Комитското оро во годините што следеле се прифатило од повеќе ансамблови групи, најчесто се изведувало на манифестации од национален интерес и добивало конотација на оро со засилен македонски патриотизам.

Многу често **Комитското оро** станува симбол на предизборните кампањи, како оро кое има обединувачки фактор. Исто така Комитското оро во последните четириесет години е симбол на фестивалот за традиционална музика и игра во Битола, Илинденски денови, каде со кореографската постановка на Емануел Мане Чучков се отвора овој фестивал.

Денешната состојба на **Комитското оро** на теренот е се послаба, малку од повозрасните знаат за традиционалниот контекст и изведба на ова оро. Во Источното играорно подрачје во селата Ињево и Дедино се уште можат да се најдат информатори кои знаат делови од ова оро, но во нивните играорни ансамбли не се практикува на сцената. Кореографското решение, кое го направил Чучков, денеска се применува во четири играорни ансамбли и тоа: во професионалниот Ансамбл за народни игри и песни **Танец** од Скопје, во Ансамблот **Орце Николов**, Скопје, потоа во АКУД **Мирче Ацев** од Скопје и Ансамблот **Илинден** од Битола. Преку ова може да се забележи рапидното опаѓање на репертоарите на играорните ансамбли ако се земе фактот на истражувањата што ги вршеле Дунин и Вишински во 1988 година кога бројот на играорни ансамбли кои во тоа време го изведувале **Комитското оро** броел триесет и пет кореографски решенија.²⁵

²⁵ Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински...стр. 54.

Литература:

1. **Антониевић Драгослав**, Византијско играчко наслеђе, Народно стваралаштво, Folklor, год. XXV, св. 1-4, Београд 1986.
2. **Димоски Михаило**, Орската традиција во с. Ињево (Радовишко), Македонски фолклор 4, Скопје 1974.
3. **Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински Станимир**, Ората во Македонија, сценски дел Танец, Скопје 1995.
4. **Јаневски Владимир**, Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX век и почетокот на XX век, Годишен зборник, број 2, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Факултет за музичка уметност, Штип 2011.
5. **Јанковић Даница**, Драмски елементи у нашим народним орским играма, Гласник етнографског музеја у Београду, XV, Београд 1940.
6. **Каталог на националниот филмски фонд, 1905 – 2000**, Кинотека на Македонија, Скопје 2001.
7. **Крстева Ангелина**, Народната носија од Скопска Блатија, МГС, Скопје 1998.
8. **Крстева Ангелина**, Празнични обичаи во радовишки шоплук, Етнолог, бр 11, Скопје 2005, стр. 93-94.
9. **Кличкова Вера**, Велигденски обичаи во Порече, Музејско-конзерваторско друштво на Н.Р. Македонија, Скопје 1957.
10. **Линин Александар**, Македонски инструментални орски народни мелодии, Институт за фолклор-Скопје, Македонска книга-Скопје, Скопје 1978.
11. **Младеновић Оливера**, Коло у Јужних Словена, САНУ, Етнографски институт, посебна издања, књ. XXXII, Београд 1973.
12. **Пајтонциев Ганчо**, Македонски народни ора, Македонска книга, Институт за фолклор кн. 1 (орска народна традиција), Скопје 1973.
13. **Танец 1949- 1979**, Ансамбл за народни песни и игри, Скопје 1979 (монографија).
14. **Хаџи – Васиљевић Јован**, Кумановска област, Јужна Стара Србија, књига прва, Београд 1909.
15. **Ђорђевић Тихомир**, Српске народне игре, Наш народни живот, том 4, Просвета 1984, стр. 26-93.